

ДО

Председателя на Научното жури

ОТНОСНО:

Дисертационен труд под заглавие:

„Регионални фактори за устойчиво

туристическо развитие (казуси в

Република България, Република

Македония и Република Сърбия)”

за присъждане на образователната и

научна степен „доктор” по научна

специалност „География на рекреацията и

туризма”

на Фабио Котифава

СТАНОВИЩЕ

от доц. Боян Кулов, член на Научното жури,

Национален институт по геофизика, геодезия и география – БАН

Уважаеми господин Председател,

Постъпилата документация за придобиване на научната и образователна степен „доктор” в професионално направление: 4.4. Науки за земята на научна

специалност „География на рекреацията и туризма” на Фабио Котифава, докторант към катедра „География на туризма” към Геолого-географски факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски”, е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за прилагането му.

Представен е дисертационен труд с общ обем 173 страници текст, който включва седем глави, 81 таблици и 32 фигури (номерирани отделно за всяка глава), 5 приложения (17 страници общо) и списък на използваните източници. Всяка глава, както и самата дисертация, съдържа увод, основен текст и заключение. Списъкът на използваните литературни източници и уеб сайтове се състои от 82 единици. Използваната литература не е структурирана съгласно библиографските изисквания, а оформлението ѝ се нуждае от съществено редактиране, за да може да се ползва по предназначение. Сравнително нисък е относителният дял на източниците от последните десет години. Много слабо са застъпени публикации от български автори, които са и едни от най-изтъкнатите експерти и по темата, и по изследвания географски район, като например доц. Асенова с няколко съществени публикации по въпроса.

Представен е и автореферат от 54 страници, който съдържа списък на приносите, списък на публикациите на дисертанта, свързани с дисертационния труд и декларация за оригиналност. Съществуват граматически проблеми, които затрудняват възприемането на основната теза на автора. Преди да придобие необходимия вид на самостоятелна научна публикация,

авторефератът се нуждае от цялостно редактиране, преди всичко от гледна точка на яснотата на изказа.

Темата на изследването, която касае факторите за устойчиво развитие на туристическата индустрия на местно равнище, е значима и актуална, не само поради факта, че, както подчертава самият автор, „устойчивото развитие е човешка потребност и задължение на всеки” (5 стр., автореферат). Подобна тема е значима и за страна като България, тъй като развитието на този икономически отрасъл – и в планинските, и в крайбрежните райони - често среща съпротива най-вече от екологично естество, а от друга страна се разглежда като почти единствена възможност за създаване на допълнителни работни места. Сложността на темата също се отразява положително върху значимостта на разглежданото изследване. Известно е, че регионалните различия в Европейския съюз са твърде съществени и непрекъснато нарастват, и в този смисъл едва ли възможно европейската политика в този аспект да се оцени като успешна. Можем да се надяваме, че изследвания, като настоящото, ще са полезни не само за регионалната политика на изучаваните страни, но и за политиката на останалите страни от Югоизточна Европа и Европейския съюз като цяло.

Един от основните недостатъци на дисертацията и автореферата по една или друга причина остава неяснотата на текстовия материал, което беше подчертано и в предварителното ми мнение на етапа на предзащита. Проблеми в това отношение съществуват още при формулирането на целта на изследването, която е представена в няколко части. Някои от тях (например, първата) са твърде общо: „разработване на модел за устойчиво развитие на

туризма на базата на идеята, че предприемачите в устойчивия туризъм са засегнати от икономическо несъответствие”, а други (като, например, втората) – са, според нас, недобре формулирани: няма как между участниците в една и съща дейност да има сътрудничество, без между тях да съществуват отношения.

След представянето на целта на изследването, която заема повече от страница, кандидатът използва едно изречение, за да формулира три, както той ги нарича, научни хипотези. Всъщност, това са по-скоро допускания, които авторът използва, за да въведе конкретните научните задачи. Тъй наречената хипотеза „за естествената тенденция на сътрудничество и отношения между местните участници” звучи по-скоро пожелателно. Много автори са на мнение, че конкуренцията е по-естествената тенденция в отношенията на участници в една и съща дейност, така че дисертантът, най-малкото, би трябвало да цитира източниците на това съждение, ако не и да представи по-съществени аргументи в негова полза.

Конкретността и последователността не характеризират в еднаква степен всички научни задачи. Много по-конкретни би трябвало да бъдат втората и четвъртата задача, а при третата изглежда е нарушена последователността на изследването: първо би трябвало да се изучи определен казус, след това да се предложат съответни мерки за оптимизиране на съответната дейност, а едва след тяхното прилагане на практика, да се провери „на място съвместимостта между предложените икономически мерки и изследваните области, както и положителните ефекти от тези мерки върху изследваните предприемачи”.

Задачата изглежда твърде амбициозно, а трябва задължително да се има предвид и фактът, че ефектите от мерките биха могли не само положителни...

Обектът на изследване подлежи на прецизиране, както и неговият предмет: не можем да се съгласим, че той е „анализът на устойчивото развитие на туризма на тези три страни». Според нас, трябва да се изясни с по-голяма конкретност защо са избрани именно селски райони и по какви критерии авторът селектира «най-интересните и важни местни туристически предприятия». Важно е да се посочи кои тяхни качества ги правят такива във всяка от трите разглеждани държави.

Г-н Фабио Котифава добре познава основната литература по темата на изследване, но би трябвало да използва предимно източници от последните пет години. Прави се правилното заключение, че икономическият аспект на устойчивото развитие по принцип и, в частност, на туризма, остава подценен, за сметка на социалния и екологичния. Основно внимание се обръща върху икономическите проблеми и ограничения, които създава прилагането на политиките и мерките, от които се очаква да допринесат за устойчивото развитие на малките туристически предприятия. Въз основа на направените изводи се прецизира целта на изследване по посока на „развитието на подход, който превръща устойчивия туризъм в печеливша икономическа практика».

Редица от, така наречените, теоретични и методически основи на изследването, се нуждаят от доизясняване. Така например, твърде оспорвано е разделянето на туризма на „масов” и „устойчив” по отношение на критерия „печалба”, както и, по-нататък, анализите на тези категории. Твърдението на автора, че масовият туризъм е присъщ за големите туристически предприятия,

докато устойчивият „може да бъде организиран и осъществяван от малки фирми, например семейни предприятия или агенции с нестопанска цел», предпоставя трудно защитимото съждение, че големите фирми не могат да развиват устойчив туризъм. В същия раздел, дисертантът класифицира твърде спорно теоретичните основи на изследването си в две части: основни дефиниции и „документи за устойчив туризъм и икономическите теории и концепции”. Не бихме могли да приемем и твърдението, че концепцията за устойчив туризъм е „развитие на концепцията за алтернативен туризъм”, както и това, че категорията „чиста печалба“ „смята печалбата за основната цел за всички предприятия.” Прецизното изразяване би допринесло изключително много за правилното възприемане на представения труд. Трудно е за читателя, когато „ръководния принцип на изследването” е формулиран като „основен въпрос” (гл. 3.1).

Сред положителните страни на изследването могат да бъдат включени извършените теренни изследвания на автора в три страни от Югоизточна Европа – Сърбия, Македония и България, както и личните му впечатления от райони в Босна и Херцеговина (глава 5.2). Страните са много добре подбрани от гледна точка, както на приликите им като съседни, намиращи се в централната част на Балканския полуостров, страни, за да се получи висока степен на сравнимост между резултатите между тях, така и на значителните разлики в характеристиките между тях, свързани с тяхната политическа и административна структура, туристическо развитие на национално ниво, историята в близко минало, етническата структура и други. Дисертантът използва преки наблюдения, анкети и интервюта, които са предпоставка за

прилагане на сравнителен анализ на получената информация. На следващия етап, кандидатът е успял да идентифицира и интервюира специалисти в десет туристически дестинации в трите горепосочени страни. Успешно са използвани три различни анкети, които са авторско дело на г-н Котифава. Използваните подходи, методи и инструменти на изследване отговарят на поставената научна цел, задачи и подзадачи и са в състояние да осигурят тяхното решаване. Прави добро впечатление един сравнително рядко срещан на това равнище факт: докторантът не се задоволява единствено с теоретични постановки в областта на географската наука, но познава и използва свободно понятия и теории от други научни области, като икономическата. В много научни публикации в България се предлагат различни политики и мерки, без непременно да се мисли за тяхното ресурсно осигуряване. Със своята завършеност в това отношение, методиката на г-н Котифава прави много добро впечатление (глава 4.4). Използваната в глави 3.3 и 4.5.3 Скала на преносимост на Ликерт трябва задължително да бъде надлежно цитирана. Прилагането на системния подход, както и използването на концепцията за екологичните услуги, биха обогатили допълнително използвания в дисертацията инструментариум.

Положителен е фактът, че г-н Котифава твърде реалистично оценява изследователските си резултати в глава 6: доказана е само третата хипотеза, първата „не е напълно доказана“, а за втората липсва изрично заключение, но резултатите, получени в хода на нейния анализ, се използват по-нататък в разработката. Правилно са идентифицирани причините за състоянието на мнозинството туристически фирми на местно равнище: „Ниските ресурси,

ниските знания, проблеми в управлението, както и в областта на финансовите и капиталови аспекти, обезлюдяването, застаряващата структура на населението, липсата на обществена подкрепа, негативните възприятия за бъдещите финансови резултати». Тези причини не осигуряват необходимите условия за прилагане на устойчиви практики, а самите фирми съществуват на прага на оцеляването. Именно липсата на «устойчиви туристически предприемачи сред изследваните» не дава възможност за доказване на първото допускане на автора. За да намери решение на ситуацията, дисертантът използва в глава 6 теоретичен модел, който включва всички, както публични, така и частни субекти, в координирана система от мерки - туристически такси, "система за трансфер" и развитие на отношения на сътрудничеството между публични и частни субекти. Слага се ударение главно към втората и третата мярка, защото се приема, че въвеждането на нови данъци и такси не е практично решение, особено в период на икономическа криза. Съгласни сме с автора, че в това е главният принос на представеното изследване, който показва откъде биха дошли и къде да се изразходват необходимите ресурсите така, че да се получат максимални резултати в подкрепа на малкия местен туристически бизнес. Трябва да се подчертае обаче, че, съгласно заключението на самия автор, предлаганата "системата за трансфер" може да изпълни своята роля в подпомагането на «устойчивите предприемачи» само при положение, че включва данъчно облагане на национално ниво. Вместо разкриване на местни резерви и решения, устойчивото развитие на туристически бизнес се поставя в зависимост от високото равнище на управление с всички произтичащи от това последствия, включително изместване на заявения териториален мащаб на настоящото

изследване. Не можем да се приемем съображението, че «устойчивостта не е местен въпрос» и, поради това, даваме най-висока оценка на третата част от предложението теоретичен модел.

Много важно е наблюдението на г-н Котифава, че анкетираните отдават много голямо значение на сътрудничеството и партньорствата, но в същото време, не ги поставят в центъра на техните бизнес стратегии. Най-разпространено е мнението, че, не частните, а публичните субекти трябва да бъдат лидер на сътрудничеството, което говори, от една страна, за инерция, консерватизъм и липсата на опит, а от друга - за същественото значение на субективния фактор в тези условия.

В последната глава на дисертационния труд се систематизират значителен брой конкретни предложения и препоръки, специално насочени към публичните субекти, частните предприемачи и населението като цяло, относно устойчиви бизнес практики за локално развитие на туризма. Специално се анализират вариантите за тяхното ресурсно осигуряване. Тази глава има изцяло практическа насоченост и, според нас, трябва да се приеме като принос, въпреки че не се споменава от автора като такъв. По отношение на останалите приноси - приемаме като най-съществен първия посочен от дисертанта принос, а именно разработения модел за устойчиво туристическо развитие, който разпределя подкрепата за устойчивото развитие върху всички публични и частни субекти. Приносен характер има и сравнителният анализ на икономическите характеристики на малки селски туристически дестинации и туристически фирми в Сърбия, България и Македония. Получените резултати представляват интерес за науката и биха били полезни за бизнеса и

планиращите органи при разработване на техните политики. Приемам за достатъчни публикациите от представения от г-н Котифава списък с четири публикации по темата на дисертационния труд, една от които, под печат. Две от публикациите са в реферираното списание „Годишник на СУ“, а третата е отпечатана в международното списание „International Journal of Responsible Tourism“. За четвъртата не е посочен издател.

В заключение, дисертантът е обобщил, анализирал и оценил значителна по обем литература и демонстрира необходимите качества за самостоятелно разработване на научно изследване и формулиране на съответни изводи. Представеният материал отговаря на изискванията за дисертационен труд. От тази гледна точка, предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят на кандидата, Фабио Котифава, образователната и научна степен „доктор“ по География на рекреацията и туризма.

07. 12. 2014 г.

Изготвил: 

София

Б. Кулов